

RECENSIES

Tine de Moor en Jan Luiten van Zanden, *Vrouwen en de geboorte van het kapitalisme in West-Europa* (Amsterdam: Boom, 2006) 123 p.

ISBN-10 9085063434

Al geruime tijd breken wetenschappers, beleidsmakers en feministen hun tanden op verklaringen voor de geringe arbeidsparticipatie van Nederlandse vrouwen, die fors achterblijft bij die in andere geïndustrialiseerde landen. Vanaf de jaren zeventig begon daar geleidelijk verandering in te komen. Behoorde in 1960 nog maar 22 procent van alle vrouwen tot de beroepsbevolking, in 2004 steeg dat percentage naar 59 procent. Zie daarvoor Kea Tijdens, *Een Wereld van Verschil: arbeidsparticipatie van vrouwen 1945-2005* (Rotterdam 2006). Ook in Europees perspectief lijken Nederlandse vrouwen hun achterstand inmiddels met een arbeidsdeelname van acht procent boven het Europese gemiddelde ongedaan gemaakt te hebben (CPB, *Arbeidsparticipatie van vrouwen*, 2001). Aangezien Nederlandse vrouwen echter nog altijd veel vaker dan hun buitenlandse collega's in deeltijd werken, suggereert deze procentuele inhaalslag een hogere arbeidsdeelname dan de feitelijk gewerkte uren aangeven.

Deze stand van zaken maakt het prikkelende essay van Tine de Moor en Jan Luiten van Zanden, over de relatie tussen de vroege emancipatie van vrouwen en de Noordwest-Europese economische voorspoed, uiterst actueel. Zij baseren zich op de meer egalitaire relaties tussen mannen en vrouwen en tussen de generaties, die in de periode van 1200 tot 1500 ontstaan en uitmonden in wat de Noorse historisch-demograaf Hajnal het Europese huwelijkspatroon heeft genoemd. Volgens dit patroon is de gemiddelde huwelijksleeftijd van mannen en vrouwen rond de Noordzee veel hoger dan elders en blijft een aanzienlijk deel van de bevolking ongehuwd. Beide factoren remden de bevolkingsgroei en brachten een evenwicht tussen bestaansmiddelen en bevolking in de pre-industriële samenleving tot stand. In hun met vaart en flair geschreven betoog stellen de auteurs zich tot doel om de sociale dynamiek die aan het Europese huwelijkspatroon ten grondslag ligt beter te doorgronden. Ver-rassend genoeg krijgt de Rooms Katholieke kerk daarbij een hoofdrol toegewezen. Opeenvolgende katholieke doctrines benadrukten dat consensus tussen twee huwelijkskandidaten belangrijker was dan de eigenlijke consumptie, omdat tegen de zin van een of beide partners gesloten huwelijken tot slechte resultaten leiden. Het in Noordwest-Europa gebruikelijke gemeenschappelijke eigendom binnen het huwelijk en het erfrecht verstevigde de maatschappelijke positie van vrouwen eveneens. In het noorden was het gebruikelijker het eigendom tussen de generaties over te dragen na het overlijden van de ouders, in plaats van de zuidelijke bruidsschat aan het begin van het huwelijk. Anders dan in het mediterrane gebied, hoefden noordelijke meisjes zich niet in een huwelijk te storten omdat hun erfenis verzekerd was. In het zuiden werd de bruidsschat bepaald door de economische bijdrage van de bruid aan het huishouden van de schoonfamilie. Naarmate zij jonger was nam haar toegevoegde waarde in arbeid en kinderaantal toe en haar bruidsschat af. Op latere leeftijd maakte deze economische logica vrouwen al snel te duur om uit te huwelijken.

Het noordelijke trouwen uit affectie kreeg de wind in de zeilen bij een gunstige arbeidsmarkt. Vooral de vermoedelijk door de pest veroorzaakte Zwarte Dood, veroorzaakte een krappe arbeidsmarkt en dientengevolge een sterke stijging van de reële lonen van mannen maar vooral van vrouwen. Economische zelfstandigheid stelde de jongeren in staat om te sparen voor een eigen huishouden en zich aan de macht van en de zorg voor oudere generaties te onttrekken. Vanaf de zestiende eeuw kenterde het tij. De positie van vrouwen verslechterde door de verminderde vraag naar arbeid en de ‘terugkeer van patriarchale verhoudingen’. De gelijktijdige, sociaal-economische, ideologische en juridische achteruitgang blijft echter onverklaard en ook over de richting van het verband tussen beide grootheden tasten we in het duister.

Daar de auteurs historische vanzelfsprekendheden op een verrassende manier op de schop nemen, neem ik voor lief dat het essay conform de regels van het genre luchtig omgaat met bewijsvoering en onderbouwing. Minder bevalt het me dat de auteurs hun boekje menen te moeten presenteren als nuttige achtergrondkennis voor het maatschappelijke debat over de verschillende posities van vrouwen in westerse en niet-westerse (c.q. islamitische landen). De boodschap van het boek is immers dat het vroege kapitalisme profiteerde van de egalitaire sekseverhoudingen, maar ook dat ongelijke sekseverhoudingen geen belemmering of zelfs een stimulans waren voor latere kapitalistische bloei. Met andere woorden vrouwelijkheid en kapitalisme gaan niet altijd samen. In aanmerking genomen dat het essay bovendien in alle talen zwijgt over het afwijkende Nederlandse arbeidsparticipatiepatroon, is het mij een raadsel waarom feministische columnisten de overspannen pretentie bij te dragen aan het maatschappelijk debat voor zoete koek geslikt hebben (zie bijvoorbeeld Heleen Mees in *NRC* 18 april 2007; Jolande Withuis in *NRC* 12 januari 2007). Mogelijk springen zij al een gat in de lucht bij het eerste spoor van bewijs dat het ook anders kan. Niettemin is de dubbelzinnige boodschap niet alleen dat arbeidsparticipatie tot positieverbetering leidt, maar ook dat die positieverbetering teniet kan worden gedaan. Veranderingen waar vrouwen in deze historische analyse geen greep op hebben. In die zin zijn de overeenkomsten tussen de westerse en de niet-westerse wereld groter dan feministische columnisten en vermoedelijk ook de auteurs lief is.

Liesbeth Bervoets
Universiteit van Amsterdam

Erik Swart, *Krijgsvolk. Militaire professionalisering en het ontstaan van het Staatse leger, 1568-1590* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2006) 272 p. ISBN 9789053568767. Tevens verschenen als proefschrift aan de Universiteit van Amsterdam 2006.

Traditioneel schrijft men de militaire successen die de Verenigde Provinciën tijdens de Tachtigjarige Oorlog behaalden, op rekening van het militaire genie van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Willem van Oranje wordt geëerd als Vader des Vaderlands, maar zijn militaire talent heet beperkt tot bedenkelijk te zijn. De legers die hij in het veld bracht, gelden niet als een toonbeeld van militaire organisatie. Pas met de op klassieke auteurs gebaseerde legerhervormingen van Maurits en Willem Lodewijk wordt het Staatse leger echt geacht zijn mannetje te kunnen staan.